

BOSK ARCADIA

EEN PROJECT VAN BRUNO DOEDENS EN JOOP MULDER

Aanvraag Gemeente Leeuwarden
STICHTING LF2028
SEPTEMBER 2021

IN MEMORIAM JOOP MULDER (1953-2021)

Op 10 januari van dit jaar is Joop Mulder onverwacht overleden. Hij werd 67 jaar oud.

Joop Mulder, vooral bekend van het Terschellings Oerol Festival, werd geboren in Bolsward als zoon van de burgemeester. Joop was graag naar de kunstacademie gegaan, maar de verwachtingen waren dat hij wiskunde ging studeren. Daar kwam niets van terecht. Mulder zwierf de hele wereld over: "(...) maar altijd keerde ik terug naar mijn geboortestreek. Ik ben een echte noorderling. Het Waddengebied blijft voor mij het mooiste stukje aarde."¹

Zijn avontuur op Terschelling begon in 1978. In het stamcafé van Mulder verving hij op een avond de kroegbaas die plotseling weg moest. Niet lang daarna besloot hij het café over te nemen. Als kroegbaas organiseerde hij in zijn café muzikale poëzieavonden met dichters, muzikanten en straatartiesten. Het zaadje voor Oerol werd hierdoor geplant. De optredens begonnen in de kroeg, maar al snel werd de straat ook gebruikt als podium en uiteindelijk betrok men ook de omliggende natuur erbij. Vanaf 1982 werden de optredens gebundeld onder de noemer van Oerol, dat letterlijk 'overall' betekent. Uiteindelijk groeide Oerol uit tot een van de grootste theaterfestivals op locatie in Europa en werd het festival vanaf 2009 opgenomen in de Culturele Basisinfrastructuur.

Vanaf 2007 liet Joop Mulder de programmering van Oerol grotendeels over aan medewerkers van het festival en legde hij zich steeds meer toe op zijn grootste liefde: landschapsprojecten. Samen met landschapskunstenaar Bruno Doedens ontwikkelde Mulder veel van deze landschapskunst. Ook het project waar deze aanvraag om draait, BOSK, is door hen samen uitgedacht en opgezet.

Joop wist mensen met kunst en verbeelding - in de publieke ruimte - in beweging te brengen. Hij wilde de rijkdom van het (wadden)landschap zichtbaar maken door er kunst in te plaatsen. Om zich nog meer op dit soort projecten te kunnen storten, nam hij in 2017 afscheid van Oerol. Vervolgens richtte hij *Sense of Place* op, met het voornaamste doel om het landschap van de Friese en Groningse kust te verfraaien met kunst.

Foto: Frank Ruiter

De mensen die met Joop Mulder samenwerkten, omschrijven hem als een lieve, authentieke en eigenzinnige man met een enorme bevlogenheid en verbeeldingskracht. Ook zijn eindeloze energie, de vele ideeën en zijn betrokkenheid worden veel genoemd als het over Joop gaat.

BOSK was naar eigen zeggen van Joop het laatste grote project dat hij voor Friesland zou maken. Het is er een in het rijtje *Radicale Verbeelding*, waar Joop om bekend stond.

Dank Joop, we gaan je missen. De inspiratie blijft en we zullen jouw gedachtegoed onverminderd voortzetten.

¹ Sander Becker, *Joop Mulder maakte van het hele eiland een podium*, Trouw, 19 januari 2021

INHOUDSOPGAVE

PROJECTPLAN BOSK

Inleiding

Context

Doelstellingen

Het Kunstwerk

Het Programma

1. ARTISTIEK PROGRAMMA
2. BOSK LAB
3. DEBAT & GESPREK
4. EDUCATIE
5. PARTICIPATIE
6. BOSK MEDIA
7. WETENSCHAPPELIJK ONDERZOEK

Organisatie

Planning

Financiën SEPARATE BIJLAGE TOEGEVOEGD BIJ AANVRAAG GEMEENTE

Een goed verhaal kan de wereld veranderen.

PROJECTPLAN BOSK

INLEIDING

“De mens is een talige diersoort. We vertellen verhalen, luisteren naar verhalen, geloven in verhalen: wij zijn verhalen. Verhalen geven structuur aan ons leven. Wij kunnen onze houding ten opzichte van de natuur en de aarde veranderen als wij erkennen dat ons handelen wordt bepaald door verhalen waaraan wij geloof hechten. Het is nog maar enkele eeuwen geleden dat wij dachten dat de aarde plat was en in het middelpunt van het heelal stond. Dat diezelfde aarde slechts een paar duizend jaar oud was in plaats van 4,6 miljard jaar. We dachten ook lang dat de aarde onuitputtelijk was, totdat de ‘earth-rise’- foto vanuit de Apollo-8 in 1968 liet zien dat de aarde klein, eenzaam en kwetsbaar is. Steeds opnieuw zorgden nieuwe ontdekkingen voor nieuwe verhalen die ons wereldbeeld deden kantelen, en dat zal blijven gebeuren. De verhalen waarin wij geloven - diep verankerd in onze huidige cultuur - bepalen ons gedrag. Wij geloven (...) in het sprookje van economische groei en ongeremd consumeren en - tot voor kort - in de onuitputtelijkheid van fossiele energie.”
Bruno Doedens, bedenker BOSK - Planet Paradise (2021)

In het kader van ARCADIA realiseert Stichting LF2028 het kunstwerk BOSK. Het is het laatste grote werk dat Joop Mulder (1953-2021) voor Friesland bedacht met landschapskunstenaar Bruno Doedens (SLeM). Bij Joop Mulder was altijd de radicale verbeelding aan de macht. Als geen ander kon hij, met een twinkeling in de ogen, mensen verleiden mee te doen aan grootse projecten in het landschap. Mulder deed dit altijd vanuit maatschappelijk engagement en de zorg voor de schoonheid van de natuur. Met Bruno Doedens heeft Joop Mulder vaker samengewerkt, veelal in het kader van Oerol. Voor ARCADIA vonden beide mannen elkaar voor een laatste keer: ze bedachten BOSK.

Doedens schreef het essay *Planet Paradise*² waarin hij antwoord zoekt op de vragen: *Hoe vinden wij onszelf opnieuw uit en worden we weer een schone soort?* Hij concludeert dat we hier nieuwe verhalen voor nodig hebben om zo te leren de belangen van de ‘lange termijn’ boven de ‘korte termijn’ te plaatsen. *Planet Paradise* vormt het uitgangspunt voor BOSK: een project waarbij de natuur, een echt bos, letterlijk de stad in wandelt en honderd dagen door het centrum van Leeuwarden trekt.

Volgens de Duitse filosoof Georg Wilhelm Friedrich Hegel³ hebben we kunst nodig om ideeën te bezielen. We kunnen wel weet hebben van een idee of een feit, maar als dit in ons gevoel niet tot leven komt, blijft het bij een abstractie die niet aanzet tot handelen. In de kunst is het dus niet zo zeer belangrijk om tot nieuwe ideeën te komen, aldus Hegel, maar om bestaande urgente ideeën tot de verbeelding te laten spreken en beter te laten ‘plakken’ in ons hoofd. Verder blijkt uit neurowetenschappelijk onderzoek⁴, dat mensen zijn gemaakt om informatie tot zich te nemen via verhalen: informatie blijft beter hangen als mensen naar een verhaal luisteren dan wanneer ze naar een grafiek of cijfers kijken. Verhalen zijn daarom bij uitstek geschikt om de urgentie van een onderwerp als klimaatadaptatie te laten voelen.

De oude verhalen die veelal voor de aarde belastend zijn, passen niet meer bij deze tijd en moeten herschreven en vervangen worden door verhalen die bruggen bouwen naar een nieuwe, schone toekomst. Hierbij worden verbindingen gelegd tussen het oude en nieuwe handelen, tussen de korte en de lange termijn, tussen lokaal en globaal, het kleine en het grote. BOSK is zo’n brug. Een tot de verbeelding sprekend wandelend bos neemt tijdelijk de stad over. Een zachtaardige invasie verandert de toon van de stad en nodigt uit tot reflectie. Het ‘wandelend bos’ activeert ons verlangen naar een

² Samenvatting *Planet Paradise* in bijlage 3

³ Georg Wilhelm Friedrich Hegel (Stuttgart, 27 augustus 1770 – Berlijn, 14 november 1831) was een Duits filosoof en is een van de centrale representanten van het Duits idealisme.

⁴ Lisa Cron: *Wired for Story*, 2012

eerlijke, duurzame toekomst. Om goede voorouders te zijn voor alle generaties na ons moeten we het kortetermijndenken vervullen voor het langetermijndenken.

BOSK neemt pleinen en straten volledig over en laat mensen ervaren hoe de stad er ook uit zou kunnen zien: het bos roept vragen op over de ruimtelijke inrichting van de bebouwde omgeving, over hittestress, klimaatverandering en intergenerationeel denken. BOSK genereert daarmee nieuwe belangrijke verhalen, maar het biedt mensen ook ingrediënten om deze nieuwe verhalen zelf te maken en deze zich toe te eigenen.

“De ervaring laat zien dat het bij duurzaamheid maar ten dele draait om vakinhoudelijke kennis, het heeft allereerst te maken met een levenshouding; hoe wil ik omgaan met hetgeen de aarde ons biedt. Als de urgentie gevoeld wordt en de mogelijke weerstand om erin te duiken overwonnen wordt, kan de cultuursector een factor van betekenis worden in de strijd tegen milieuvervuiling, de klimaatcrisis en de overconsumptie van grondstoffen. Juist door de andere manier van communiceren kan de sector met creativiteit raken en mensen meenemen op deze reis. De sector heeft goud in handen en dat moet nu meer dan ook worden ingezet om de wereld ook voor generaties na ons leefbaar te houden”.⁵
Prof. dr. Jacqueline Cramer⁶

BOSK is meer dan een *wandelend bos*: het is een autonoom kunstwerk, een environment. BOSK roept op tot langetermijndenken waarbij wij allen - politiek én burgers - werken aan oplossingen voor de toekomst. Om de betrokkenheid te versterken wordt er een campagne uitgerold om de relatie tussen mens en natuur te vergroten, het debat hierover aan te gaan en een beweging te creëren om verandering mogelijk te maken. Daarnaast vormt het wandelende bos ook een eigentijds podium voor een brede programmering. BOSK is een katalysator en zet mensen, organisaties, overheden en bedrijven in beweging om maatschappelijke verandering in gang te zetten. Het mobiliseert de sociale energie met een breed participatie-, educatie- en democratisch verdiepingsprogramma en is aanjager van ‘groene-culturele’ initiatieven. Bewoners, overheden, ondernemers, opleidingen en organisaties, iedereen in Friesland maar ook ver daarbuiten wordt gevraagd en gestimuleerd deel te nemen aan BOSK.

⁵ Boekman nummer 127, zomer 2021, 33ste jaargang

⁶ Prof. dr. Jacqueline Cramer is hoogleraar duurzame innovatie en strategisch adviseur van het Utrecht Sustainability Institute van de Universiteit Utrecht. Lid van de Amsterdam Economic Board en ambassadeur van de circulaire economie van de Metropoolregio Amsterdam. Tussen februari 2007 – februari 2010 was zij Minister van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer voor de PvdA.

CONTEXT BOSK

*"We are the first generation that can put an end to poverty and we are the last generation that can put an end to climate change, so we [must] address climate change. These opportunities coincide with a time of unease for the human family."*⁷

Ban Ki-moon

BOSK heeft momentum, de thema's die het kunstwerk aankaart zijn urgenter dan ooit. In de zomer van 2021 leek het alsof het ene deel van de wereld in brand stond en het andere deel onder water. Het is nu of nooit: we staan voor gigantische opgaven. BOSK staat symbool voor hoe het zou kunnen zijn als we er met z'n allen de schouders onder zetten en gaat over de verschuiving van het paradigma.

De problemen van deze tijd hebben allemaal te maken met het niet bewust omgaan met de aarde. De opgaven die wij hebben rondom klimaatadaptatie en biodiversiteit, ook in Friesland, moeten nu worden aangepakt. Daarbij is het van belang dat er gewerkt wordt aan de langere termijn. *The Green Deal* van de Europese Unie⁸, de bewegingen om steden te vergroenen maar ook *Blue Delta*⁹, *Blauwe Diamant 2.0* (Leeuwarden)¹⁰ en de *Nationale Bossenstrategie*¹¹ versterken dit. Steden moeten autovrij en groener worden om de *hittestress* in de bebouwde omgeving tegen te gaan. Hiervoor is er meer groen nodig, maar ook het bufferen van water is daarbij cruciaal.

Als we geen CO₂ gaan opslaan dan zijn de drie terpen waarop Leeuwarden ooit werd gebouwd straks opnieuw een vluchtheuvel, maar dan voor de generaties die na ons komen. BOSK schetst een hoopvol, alternatief beeld van onze toekomst en zet mensen in beweging om een bijdrage te leveren voor de langere termijn. Het wandelend bos heeft niet alleen een symbolische of kunstzinnige waarde, wereldwijd heeft wetenschappelijk onderzoek aangetoond dat beplantingen in steden de leefbaarheid in de stad vergroten. Door de nu al gevoelde klimaatverandering is een grotere aanwezigheid van groen in de stad een cruciale duurzaamheidsstrategie geworden. Bomen houden water vast, brengen verkoeling en vergroten de biodiversiteit aanzienlijk. Het aanplanten van bomen draagt bovendien direct bij aan de mondiale CO₂ reductie.

Na honderd dagen verlaat het *wandelende bos* rond half augustus 2022 het centrum van Leeuwarden. BOSK gaat dan, op weg naar haar definitieve bestemming, verdeeld over de stad of in een nieuw bos in de nabijheid van Leeuwarden. BOSK heeft als doel het belang van vergroening als strategie voor een leefbare aarde bij de mensen in het hart en het hoofd te krijgen. Het kunstwerk BOSK is groots en overweldigend en kan zich nestelen in je hart en je gevoel als je het bezoekt. Zo wordt het een onderdeel van het collectieve geheugen, omdat het een collectief transformerende ervaring kan zijn.

⁷ Ban Ki-moon, secretaris-generaal van de Verenigde Naties, bij de ontvangst van een eredoctoraat aan de Universiteit van Leuven, België op 28 mei 2015

⁸ De Europese Green Deal is een reeks beleidsinitiatieven van de Commissie-Von der Leyen met als overkoepelende doelstelling dat Europa in 2050 klimaatneutraal is en daarmee het eerste klimaatneutrale continent.

⁹ Blue Delta in Noord-Nederland is de plek op aarde waar vanuit de relatie met water en landschap gewerkt wordt aan een duurzame toekomst, waar volgende generaties goed kunnen werken, wonen en leven. De Sustainable Development Goals (SDG's) worden vertaald naar betekenis voor de noordelijke regio over dertig jaar.

¹⁰ Het waterplan van Leeuwarden heet Blauwe Diamant. Het plan kwam in 2000 gereed, waarmee Leeuwarden de eerste gemeente in Friesland was met een waterplan.

¹¹ De Nederlandse bossen dienen vele doelen, zoals CO₂-opslag, klimaatadaptatie, biodiversiteit, houtproductie en recreatie. Om deze doelen beter te combineren, ontwikkelen het rijk en de provincies samen een nationale bossenstrategie.

We geloven dat de ervaring in het bos kan leiden tot gedragsverandering, zowel in het stemhokje als bij het planten van meer groen. En er is iets in gang gezet. Leeuwarden heeft er een nieuw uitdagend verhaal bij. Een verhaal dat bouwt aan een 'groene duurzame' toekomst. Mooi zou het zijn als BOSK ook andere steden inspireert: een inspirerend voorbeeld wordt om anders naar onszelf, de stad en de regio te kijken.

Om het verhaal van het *wandelend bos* met al haar culturele en groene activiteiten breed te kunnen communiceren in de regio en ook in binnen- en buitenland worden twee filmregistraties gemaakt. Ten eerste een poëtische registratie van de wandeling van het bos door het centrum van Leeuwarden. Daarnaast wordt er een documentaire gemaakt: een registratie van de sociale energie die door het *bos* wordt aangewakkerd in het centrum en de buitenwijken van Leeuwarden en in de provincie Friesland.

DOELSTELLINGEN

Het kunstwerk BOSK staat voor radicale verbeelding: een bos van 1500 bomen dat door de binnenstad van Leeuwarden wandelt, lijkt onmogelijk. Toch gebeurt het, met behulp van honderden vrijwilligers en partners. En als een bos door de stad kan lopen, dan kunnen wij als mensen ook duurzame keuzes maken voor een gezonde toekomst van onze aardbol. Deze duurzame keuzes zijn namelijk urgenter dan ooit.

Met BOSK streven wij de volgende doelstellingen na:

- **Vergroening** - door middel van een campagne plant elke Fries de komende jaren een boom en krijgen de meer dan duizend bomen van BOSK een definitieve bestemming in of in de nabijheid van Leeuwarden. Ook worden elders in de provincie bomen geplant.
- **Bewustwording & Gedragsverandering** - bij bewoners in Leeuwarden maar ook in de rest van Friesland, Nederland en Europa.
- **Aanjager van het maatschappelijk debat** - over de stad van de toekomst in relatie tot hittestress, waterafvoer, CO₂ uitstoot door de ontwikkeling van een divers en verdiepend gespreksprogramma.
- **Community Driven** - we doen het samen. BOSK is een voorloper van het Neue Bauhaus, de uitwerking van de Europese Green Deal¹² en laat zien dat we het alleen samen kunnen. BOSK drijft op verbeelding en op de participatie en interactie met burgers, bedrijven en instellingen. Het *wandelend bos* activeert en verbindt; het bouwt voort op de tijdens culturele hoofdstad ingeslagen weg van de iepen mienskip.
- **Economische Impact** - bijdragen aan het economisch herstel na corona; samenwerking met horeca en detailhandel door het aantrekken van bezoekers uit de stad, Friesland, Nederland en daarbuiten.
- **Versterken van het artistieke klimaat in Friesland** - met BOSK brengen wij een groot beeldend kunstproject naar Friesland, hier komen vele bezoekers uit binnen- en buitenland op af. Daarnaast krijgt het project veel exposure omdat het tot de verbeelding spreekt. Zo draagt BOSK bij aan de versterking van het artistieke klimaat in Friesland.
- **Schoonheidservaring** - BOSK benut de kracht van de verbeelding, is poëtisch en maakt stil.

KUNSTHISTORISCHE CONTEXT BOSK

¹² De Europese Green Deal is een reeks beleidsinitiatieven van de Commissie-Von der Leyen met als overkoepelende doelstelling dat Europa in 2050 klimaatneutraal is en daarmee het eerste klimaatneutrale continent.

BOSK vertelt het ogenschijnlijk onmogelijke verhaal van meer dan duizend bomen die honderd dagen van plein naar plein, ruim drie kilometer, door het centrum van Leeuwarden wandelen. Het kunstwerk kan worden geschaard onder het zogenaamde *environment*. Een environment is een installatie die bestaat uit een ruimtelijk beeld met afzonderlijke elementen, door een beeldend kunstenaar opgebouwd op speciaal daarvoor uitgekozen locaties. Het verschil tussen een environment en een installatie is dat installaties minder verhalend zijn en in al hun diversiteit toch eerder vanuit een spirituele of een conceptuele impuls voortkomen.

BOSK is een kunstwerk in een reeks van andere bos- en boomkunstwerken. Voorbeelden zijn 'Future Library', van Kate Paterson bij Oslo, waarbij de 1000 geplante bomen over 100 jaar (2014 – 2114) gebruikt worden om 100 boeken op te printen. Of het tijdelijke bos van 300 bomen dat in 2019 werd geplant in een voetbalstadion in Klagenfurt in Oostenrijk door kunstenaar Klaus Littmann. En heel in de verte vertonen het 'Woud van Birnam' uit Shakespeare's *Macbeth*, en de 'Enten' uit 'In de ban van de Ring' van Tolkien ook enige verwantschap met BOSK. Het werk heeft echter het meeste weg van de *7000 Eichen* van Joseph Beuys dat hij in 1982 voor de zevende editie van de Documenta maakte waarbij 7000 eiken werden geplant in de stad. Hij noemde zijn bijdrage een *sozial Skulptur*: het verplaatsen van kunst van het domein van het object naar een concept waar iedereen zich mee bezig zou kunnen houden. Beuys' leidende principe, ontwikkeld in de jaren 70 - "Iedereen is een kunstenaar" - stelt dat alle mensen een creatieve kracht hebben waardoor iedereen zichzelf en de wereld kan veranderen. De bomen zouden immers voor vergroening zorgen, luchtverontreiniging tegengaan, lang blijven staan en bovenal een sociaal kunstwerk zijn waar alle burgers van Kassel aan deel zouden kunnen nemen door zelf bomen te planten. *7000 Eichen* heeft een vervolg gekregen. *Beuys' Acorns* is nu in de Tate Modern in Londen te zien. Het Britse kunstduo Heather Ackroyd en Dan Harvey heeft 100 zaailingen opgekweekt uit eikels die ze verzameld hebben van de eiken van Beuys in Kassel. Ackroyd en Harvey staan, net als Beuys, bekend om werk dat zich op het snijvlak van kunst en activisme, biologie en ecologie, architectuur en geschiedenis bevindt.

"(...) een kunstenaar is in zijn voorstellingen geen realist. Daarom kan kunst, in allerlei processen, zich als tovenaars voordoen. In kunst wordt het onvoorstelbare uiteindelijk werkelijkheid".¹³
Rudi Fuchs

Ook BOSK zal, zoals de *7000 Eichen* van Beuys, mensen in beweging zetten. BOSK is een kans: het biedt ruimte voor transitie. Om deze actie te bewerkstelligen moeten mensen zich eerst bewust worden van het probleem en om dat voor elkaar te krijgen moeten we de verbeeldingskracht van kunst inzetten.

Het kunstwerk BOSK bestaat uit een aantal lagen. In de kern is het een kunstwerk van 1500 bomen die in een trage processie door de stad Leeuwarden wandelen. Het wordt geladen met licht, geluid en beeld waarbij we samenwerken met verschillende kunstenaars. Daarnaast opent BOSK de deuren en gevels van de bestaande gebouwen op de af te leggen route. Het bos nodigt bestaande instanties, instituten, bedrijven en gebouwen uit om samen in gesprek te gaan over het verhaal van BOSK.

"A total work of art is only possible in the context of the whole of society. Everyone will be a necessary co-creator of a social architecture, and, so long as anyone cannot participate, the ideal form of democracy has not been reached. Whether people are artists, assemblers of machines or nurses, it is a matter of participating in the whole".¹⁴
Joseph Beuys

¹³ *Geduld. Met zijn 7000 Eichen wilde Joseph Beuys de verbeelding losmaken uit de sleur. Hij lachte erbij.* Rudi Fuchs: De Groene Amsterdammer, nr 42, 14 oktober 2015

¹⁴ Joseph Beuys in 1972 in een interview met G. Jappe in Studio International, vol.184, nr. 950.

HET PROGRAMMA

Het programma in en rondom het kunstwerk ontvouwt zich in de volgende onderdelen:

1. ARTISTIEK PROGRAMMA
2. BOSK LAB
3. DEBAT & GESPREK
4. EDUCATIE
5. PARTICIPATIE
6. BOSK MEDIA
7. WETENSCHAPPELIJK ONDERZOEK

1. ARTISTIEK PROGRAMMA

Kunstenaars uit verschillende kunstdisciplines laden het bos en werken samen met landschapskunstenaar en regisseur van het bos Bruno Doedens. Denk hierbij aan geluid- of lichtkunstenaar, schrijver en dichter of danser en theatermaker. Zo ontstaan samenhangende en vervreemdende *bosgeluiden*, *bosbeelden* en *bosverhalen*. Ook draagt bijvoorbeeld het theatraal 'verplaatsen' van de bomen en het ritueel 'water geven' bij aan de bos-ervaring uitgevoerd door de betrokkenen.

We hebben kunstenaars geselecteerd die werk maken op het snijvlak van natuur en cultuur of natuur en technologie. Het zijn makers die werken vanuit een radicale verbeelding en die streven naar esthetisch werk dat geen afstand creëert, maar mensen uitnodigt zich onder te dompelen in BOSK. Daarnaast is het van belang dat makers in staat zijn om een eigen en authentieke bijdrage te leveren aan een gezamenlijk environment waarbij het werk wordt ervaren als een eenheid. Hierbij is het van belang dat makers goed in staat zijn om te luisteren en samen te werken met makers die vanuit andere disciplines werken dan zichzelf. Daarnaast hebben we gezocht naar een goede vertegenwoordiging van makers uit het noorden omdat BOSK ook een investering is in het artistiek klimaat van Noord-Nederland en Friesland in het bijzonder.

De kunstenaars die BOSK maken zijn:

- Bruno Doedens: concept, regie en (na overlijden Joop Mulder) ook artistiek leider. Dick Hauser is daarnaast verantwoordelijk voor de regie en adviseur BOSK voor de betrokken kunstenaars/makers
- Merlijn Twaalfhoven: ontwerp en regie van de opening 'Woud van Stemmen' van BOSK en ARCADIA
- Als co-creators in de sociale architectuur van BOSK zijn enkele multidisciplinaire kunstenaars uitgenodigd om met hun projecten een relatie aan te gaan met het levende kunstwerk: Luigi di Angeles, Francesco Grilli en Lotte van den Berg (zie bijlage voor meer informatie)
- Bouke Groen: geluid (fase schetsontwerp)
- WERC Collective: beeld (fase schetsontwerp)
- Eva Krammer: kostuums (fase schetsontwerp)
- Klaus Jurgens: mimografie (fase schetsontwerp) - voor alle bewegingen: het verplaatsen van de bomen en het water geven.
- Leonardo Moreira, Nynke Laverman, Merlijn Twaalfhoven en een Leeuwarder kunstenaar: de audioroute. Een app met een audioverhaal, geïnspireerd op de Deep Time Walk ¹⁵, die op een koptelefoon te beluisteren is en die een transformatieve reis is over het pad dat BOSK door de stad loopt waarbij de bezoeker wordt uitgenodigd de wereld op een andere manier te bekijken. Van *Mens Denken* naar *Boom denken*; van ego naar eco; van korte naar lange termijn.

¹⁵ Deep Time Walk is een transformatieve reis door 4,6 miljard jaar geschiedenis van de aarde via een begeleide wandeling van 4,6 km. Het is een uitnodiging om de wereld anders te bekijken en positieve actie en pleitbezorging voor een regeneratieve aarde aan te moedigen. Deep Time Walk is verkrijgbaar als app. Zie ook www.deeptimewalk.org.

- Samenwerking met organisaties waaronder Explore the North, UNESCO City of Literature om audio belevingen te maken die door bezoekers op een koptelefoon te beluisteren zijn in BOSK. Hierbij zoeken we naar een balans tussen fictie en non-fictie/journalistiek.
- Explore the North (jonge schrijvers): Schrijfp opdrachten voor jonge schrijvers die in BOSK kunnen worden beluisterd op een koptelefoon.
- Nynke Laverman en Sytze Pruiksma. 'Voor een werk dat uitmondt in een slot ritueel'.
- Film Registraties: voor de vastlegging en verdere verspreiding van BOSK maken we twee films: een poëtische filmregistratie van het wandelende bos door het centrum van Leeuwarden door Floris Leeuwenberg en Rose Casella en een mienskip-documentaire die laat zien wat het *wandelende bos* teweeg brengt en aanjaagt in de stad en in de provincie. De beide films zullen onder andere worden aangeboden aan omroepen en filmfestivals in Nederland en in het buitenland.

"(...) Na 100 dagen hebben de mensen heimwee naar ARCADIA, omdat ze in beweging zijn gezet door kunst en cultuur: de verbeelding is geprikkeld".

Joop Mulder

2. BOSK LAB

BOSK is, naast de voorbereide wandeling van de bomen en de uitvoering van het cultuur, educatie, participatie en verdiepingsprogramma, ook een 100 dagen durend cultureel en activistisch laboratorium. Enerzijds is de wandeling een experiment waar dagelijks aanpassingen aan worden gedaan ter verrijking (denk hierbij aan het geluid- en lichtlandschap, maar ook aan tijdelijke interventies in het bos, en vormen van participatie vanuit het debat en gespreksprogramma), anderzijds wordt tijdens de wandeling van het bos door de bij het project betrokken en uitgenodigde kunstenaars, makers en wetenschappers de centrale vraag van BOSK verder uitgediept. Hoe worden we weer verrijkend voor de aarde en wat kunnen we hierover leren van bomen? Het oproepen van vragen en het activeren van de bewustwording van de transitie waar we midden in zitten staan hierbij centraal. De betrokken en uitgenodigde kunstenaars, makers en wetenschappers gaan in gesprek met elkaar en met het publiek. Langs de route van BOSK worden hiervoor op meerdere locaties voor het publiek toegankelijke atelierruimtes ter beschikking gesteld waar kunstenaars en makers aan het werk zijn. De resultaten van het BOSK LAB, die niet van te voren vaststaan, worden zoveel mogelijk tijdens het cultuur- en verdiepingsprogramma gedeeld met het publiek. Ook speelt Studio BOSK (zie 6. BOSK MEDIA) een belangrijke rol in de verspreiding van de bevindingen en resultaten.

3. DEBAT & GESPREK

Het gespreksprogramma van BOSK is direct gelinkt aan de route die het bos door de stad Leeuwarden aflegt. Deze gesprekken vinden plaats op de pleinen van de stad en in de culturele instellingen en gebouwen langs de route. De partners van het gespreksprogramma zijn zowel landelijke als regionale partijen die zich vanuit een constructieve en positieve toekomstvisie bezighouden op het snijvlak van media, opinie, toekomst en impact. Onder andere lepen up, de laagdrempelige talkshow van ARCADIA uitgezonden via Omrop Fryslân¹⁶ en internet, de Turn Club¹⁷,

¹⁶ Omrop Fryslân (Fries voor *Omroep Friesland*) is de Nederlandse regionale omroep van de provincie Fryslân..

¹⁷ The Turn Club verenigt professionals die maatschappelijke vraagstukken aanpakken met een kunstenaarsmindset - www.turnclub.org

het Ministerie van de Toekomst¹⁸, de Sociaal Creatieve Raad¹⁹ en vele stakeholders waaronder overheden en bedrijven werken mee.

De route van het gespreksprogramma rondom BOSK is als volgt:

1. **Lange marktstraat:** hier zijn Achmea, Zilveren Kruis en FBTO gevestigd
Thema's: verzekeringen, zorg, coöperaties
2. **Centraal Station Leeuwarden**
Thema's: mobiliteit, lokaal vs. internationaal
3. **De Fontein van Mercurius:** hier zijn de Weaze (rosse buurt), het voormalig hoofdkantoor van de AMRO Bank (link Nederlandse Handelsmaatschappij en VOC), de Rabobank, Campus Fryslân van de Rijksuniversiteit Groningen en de voormalige beurs zijn gesitueerd. *Thema's: economie, geld, uitbuiting, globalisering*
4. **Tweebaksmarkt:** waar de Blokhuispoort (voormalige gevangenis), De Kanselarij, Innovatiepact Fryslân, het Provinciehuis, De Utrecht en veel horeca zijn gevestigd. Dit is tevens het circulair kwartier²⁰ van de stad. *Thema's: circulariteit en brede welvaart*
5. **De Centraal Apotheek:** hier is ook een grote concentratie winkels met allerlei verschillende culturele achtergronden. *Thema: culturen en natuur, gezondheid*
6. **Stadhouderlijk hof en stadhuis:** de plek in de stad met sporen van de eerste vestiging van mensen in dit gebied. Tevens de plaats waar het stadhuis en het Stadhouderlijk hof zijn gevestigd. Vanuit hier zijn veel beslissingen genomen voor de toekomst van de stad en omgeving. *Thema: democratie*
7. **De Waag:** een van de oudste monumenten van de stad. De plek waar veel levensmiddelen van hand tot hand gingen, maar ook waar van oudsher veel vieringen plaatsvonden. De Waag is het gevoelsmatige 'midden' van het stadscentrum. *Thema's: handel, wegen, verbinding met de dorpen en steden*
8. **Het Zaailand:** hier zijn het Gerechtshof en de Rechtbank gevestigd, alsmede het Fries Museum. *Thema: recht en orde*
9. **De Harmonie** (schouwburg), Pathé bioscoop, uitgaansgebied.
Thema's: nacht, ontspanning, ontsnapping, vermaak
10. **De Oldehove:** de oude begraafplaats, het Gemeentehuis, het kerkhof, de kerktoren, Tresoar en het Historisch Centrum Leeuwarden en ook Obe; de expositieruimte waar BOSK haar

¹⁸ Het Ministerie van de Toekomst is een burgerbeweging van doeners die zelf de handen uit de mouwen steken en die de politiek voor het blok zetten. Het Ministerie van de Toekomst heeft als doel de bevordering van langetermijndenken en werd geïnspireerd door The Good Ancestor van Roman Krznaric. Het gloednieuwe Ministerie wordt de aanjager van een beweging van 'Time Rebels'. Het Ministerie strijkt neer op hooggelegen plekken in lokale gemeenschappen. Op die uitzichtrijke plekken vindt een 'plekberaad' plaats volgens de principes van het burgerberaad, rond thema's zoals klimaatverandering en democratie. Het plekberaad resulteert in een concreet actieplan dat door deelnemers wordt uitgerold en dat wordt gedeeld met media en politiek. www.deuitkijzers.nl

¹⁹ De Sociaal Creatieve Raad zorgt voor impact op maatschappelijke vraagstukken door het aanjagen en begeleiden van samenwerkingen tussen betrokkenen en creatieve makers. www.sociaalcreatieveraad.nl

²⁰ www.hetcirculairkwartier.nl

bezoekerscentrum en expo heeft.

Thema's: goed voorouderschap, het bêste lân fan d'ierde en het denken in generaties

Momenteel is het artistieke team in gesprek met verschillende sprekers vanuit het bedrijfsleven, overheden, kennisinstellingen en andere belanghebbenden om het programma in te vullen met sprekers uit binnen-en buitenland. We bouwen het gespreksprogramma op vanuit artistieke en filosofische denkers: zoals bijvoorbeeld rondom het thema recht vanuit het gedachtegoed van Bruno Latour, Roman Krznaric en James Lovelock, et cetera.

4. EDUCATIE

BOSK is een groot educatieproject waar jong en oud van kunnen leren. Binnen het project zijn de kinderen en de jeugd van groot belang. Ouderen kunnen zorgen dat we goede voorouders zijn maar de jeugd moet nu en in de toekomst zorgdragen voor een goede omgang met de wereld in de breedste zin van het woord.

Voor het educatieprogramma op scholen werkt BOSK samen met twee instellingen in Friesland: Kunstkade en Keunstwurk. Kunstkade zorgt in de gemeente Leeuwarden op alle 60 basisscholen en het voortgezet onderwijs voor cultuureducatie. Daarbij werken ze samen met culturele aanbieders uit de gemeente. Keunstwurk is de expertise- en adviesorganisatie voor cultuureducatie in Fryslân voor zowel basisonderwijs en voortgezet onderwijs. Op deze manier hebben we contact met alle basisscholen en het voortgezet onderwijs in Friesland.

*“Stilstaan en voelen hoe de aarde draait, weten waar je vandaan komt, een relatie aangaan met de dingen om je heen – dat alles helpt een mens om zijn plek te vinden in systemen die de menselijke maat ontstijgen. Je plek kennen en gekend worden door de plek, het is van wezenlijk belang voor de toekomst die we onze kinderen meegeven”.*²¹

Arita Baaijens ²²

Welke betekenisvolle verbindingen willen we leggen met en voor kinderen en jongeren binnen het project BOSK? We weten dat we als mensheid een ander pad moeten gaan bewandelen van kortetermijndenken naar langetermijndenken, van lineair naar circulair denken. Daar willen en moeten wij kinderen en jongeren een stem in geven. Wij maken samen nieuwe betekenisvolle verhalen en creëren handvatten om daar creatief over na te denken, weerbaar en nieuwsgierig te zijn. Om veerkracht te ontwikkelen en kwetsbaar te zijn. BOSK is een ideale ingang tot die paradigmashift ²³. Hier komt ook de kunstenaarsmindset van pas. Deze mindset laat je nadenken over waarom dingen zijn zoals ze zijn en of ze ook anders kunnen. Kinderen en jongeren onderzoeken en gebruiken de eigen verbeeldingskracht en creativiteit, verzamelen en geven vorm aan materiaal, een verhaal of een gedachte. Een koppeling tussen natuureducatie en kunsteducatie, met een beetje burgerschapseducatie: een gedroomde ingang voor de betekenisvolle verbinding.

Daarom verlaten we het gebaande pad. We zetten Google maps uit. We gaan zelf het pad weer vinden. We worden ontdekkingsreiziger in onze eigen omgeving en brengen deze in kaart. Dit, ontdekkingsreiziger zijn in je eigen wereld en deze, met kunsteducatie, in kaart brengen is de provinciale paraplu die een veelheid en eigenheid van bestaande initiatieven kan verbinden. We

²¹ Arita Baaijens, *Paradijs in de Polder. Ontdek wat landschap je vertelt*, Atlas Contact 2018

²² Arita Baaijens is bioloog, ontdekkingsreiziger, schrijfster en fotograaf.

²³ Een paradigmashift ofwel een Verandering van Paradigma vindt plaats wanneer mensen een paradigma verwerpen en een andere omarmen, waarmee ze totaal andere aannames doen en geheel andere vragen stellen. Zie voor ook het essay 'Planet Paradise' – Bruno Doedens, 2021 (www.planetparadise.nl).

combineren onderzoekend en ontdekkend leren, onderwijsinnovatie en *design based education*²⁴. We laten *meten is weten* achter ons en stappen in *voelen is verbinden*. We werken vanuit vier stappen in het creatief proces (oriënteren, onderzoeken, maken en presenteren). En natuurlijk komen de leerlingen ook op bezoek in het bos.

Het pakket bestaat uit de volgende activiteiten:

DE ONTDEKKINGSREIZIGER: een programma voor de onderbouw en bovenbouw van het basisonderwijs. Alle kunst(beleving) begint met waarnemen. Het openstellen van je zintuigen en een focus: concentratie. Waarnemen is beschrijven wat je ziet, ontdekken wat je pas in tweede instantie opmerkt. In de beeldende kunstwereld is de methode *Visual Thinking Strategy* een mooi instrument om te leren waarnemen. Hiervoor wordt een groep kunstenaars en kunstvakdocenten opgeleid - in samenwerking met regionale kunstencentra en waar mogelijk het Natuur en Milieu Educatie Centrum of andere groene partners, die zich deze methode eigen zullen maken. Wat de kinderen maken, meemaken en hoe zij daar betekenis aan geven wordt versterkt door artistieke expressie en verdieping. Vanuit deze expertise ontwikkelen wij met hen een programma dat zij zelfstandig maar altijd in samenwerking met de leerkracht of docent, uitvoeren op de scholen. Het programma bestaat uit een meerdere workshops waarin de kinderen via de basistechnieken leren waarnemen, verbeelden en maken en presenteren.

HANDBOEK ONTDEKKINGSREIZEN: voor ontdekkingsreizigers in de leeftijd van 4 tot 100 verschijnt er een speciaal voor ARCADIA geschreven boek: het *Handboek Ontdekkingsreizen voor iedereen*. Het boek is geïnspireerd op het idee van de zogenaamde *kunstenaarsmindset* van Merlijn Twaalfhoven²⁵: een pleidooi om de kunstenaar in jezelf te ontwikkelen, om na te denken over waarom de dingen zijn zoals ze zijn en of ze ook anders kunnen. Door middel van praktische opdrachten in dit boek kunnen leerkrachten en kinderen, ouders en kinderen of docenten en jongeren aan de slag om samen nieuwe verhalen te creëren. We bieden ze daarmee handvatten om creatief over de uitdagingen van deze tijd na te denken om zo weerbaar, nieuwsgierig, veerkrachtig en kwetsbaar te kunnen en leren zijn. Basis is het op betekenisvolle manier in kaart brengen van de omgeving (diepmapping) waarmee de omgeving wordt geladen. De diepmapping wordt verbonden met dat waar de school/opleiding zelf ook visie en focus heeft liggen. Waar mogelijk sluiten we aan bij bestaande samenwerkingen.

Voor de leerlingen van het basisonderwijs en voortgezet onderwijs wordt met onderzoeksboeken met prikkelende vragen gewerkt waar zij observaties in vastleggen. Kennis wordt verdiept en naar aanleiding hiervan worden kaarten gemaakt. Deze zijn gebaseerd op de persoonlijke verhalen die in het landschap en omgeving liggen. Verdiepte en betekenisvolle (drie-dimensionele) kaarten van wat de leerlingen zien, voelen en waar ze zich bijvoorbeeld aan storen in de omgeving. Op deze manier wordt vastgelegd en gemarkeerd wat het individu verbindt en raakt in het landschap. De kaart groeit door de plekken waar persoonlijke verhalen liggen te markeren. Een eigen landschapsbiografie waardoor de individuele leerling zich verbindt aan de omgeving.

DE OPTOCHT DER ZAAILINGEN: scholen en dorpen brengen vooraf gekweekte en verzamelde zaailingen mee naar BOSK. Deze worden na afloop geplant. BOSK-expedities met IVN of Staatsbosbeheer.

BEWEGEN MET BOSK: wat kunnen we leren van bomen? Dit gaat de bezoeker door onder andere beweging ervaren.

²⁴ Bij Design Based Education gaat het om leren door te proberen en te doen. Leren van ervaringen, experimenten en fouten in plaats van afleren. Feedback, evalueren, reflecteren en bijstellen zijn een natuurlijk onderdeel van het leerproces. DBE is daarmee de ideale methode voor het vinden van oplossingen voor complexe problemen en het creëren van waardevolle nieuwe ideeën, producten of diensten.

²⁵ Merlijn Twaalfhoven: *Het is aan ons*, Atlas Contact 2020

FILOSOFISCHE KINDERPODCAST: een podcast ontwikkeld over het verhaal van de boom en het bos, het verhaal van de zaailing. Wanneer worden losse bomen een bos? Wat verbindt ze (en jou) met de aarde? Ook geïnspireerd op de eerder genoemde Deep Walk. Deze valt ook binnen het programma dat de leerlingen op de deelnemende school kunnen volgen.

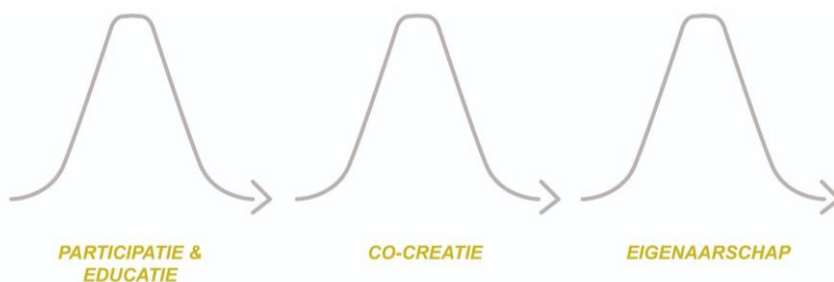
MET SCHOOL NAAR BOSK MET DE FILOSOFISCHE PODCAST: BOSK-expedities met IVN of Staatsbosbeheer.

Bovenstaande zijn allemaal ingrediënten waaruit de scholen een keuze kunnen maken. We kiezen er dus voor een provinciebrede paraplu waar scholen individuele voorkeuren kunnen maken. Een programma waarin kinderen van het basisonderwijs en voortgezet onderwijs actief kunnen participeren met een goede balans tussen speelse ontmoeting, verdiepte dialoog, onderzoek en experiment en persoonlijke verhalen. Met het educatieve programma sluiten wij aan bij bestaande programma's en initiatieven. Waar mogelijk worden ook verbindingen gemaakt met MBO en HBO, en dan met name de NHL Stenden PABO met tweede en derde jaars.

Binnen ons programma werken wij graag samen met: NHL Stenden PABO en Docent Theater, Spark The movement/Circulair Friesland, Wortels en vleugels, Stellingwerven, IVN en andere groene partners, Kening, Gebied- B, KEK (Kultueredukaasje mei Kwaliteit)/Keunstwurk, & Kunstencentra van Friesland: Achterland/Tytsjerksteradiel, Waldsang/Achtkarspelen, Opus 3/Noard East Fryslân, De Lawei/Smallerland, Kunst en Co Opsterland/cultuurcoach/Akte Twee Súdwest-Fryslân, Toanhus/Fryske Marren, Ateliers Majeur/Heerenveen, Seewyn/Waadhoeke, Harlingen, Fers De Verhalenavond/Pier21, Ministerie van de Toekomst, Oerol (Waddenlaboratorium) Theater Artemis, Jonge Harten Festival maar dan in Friesland, Fries Museum, De Harmonie, De Lawei, Fries StraatFestival. Ivgi en Greben, De Moanne.

5. PARTICIPATIE

Bij participatie nodigen we de bezoeker uit om zich te verhouden tot een bestaand kunstwerk, project of een gedachte of bij te dragen aan . Door hier actief of passief op te reageren, bijvoorbeeld in de vorm een verdiepend programma, werksessie of een debat. In co-creatie projecten nodigen we mensen uit om mee te bouwen - medemaker - te worden van een project. Alle werkwijzen beogen het creëren van betrokkenheid en eigenaarschap gedurende een happening of interventie.

Visualisatie groei naar eigenaarschap

Omdat participatie en de mienskipsmethode een intrinsiek onderdeel is van LF20928 | ARCADIA en dus ook in het programma BOSK, zit het overall in verweven. Met BOSK brengen we het verhaal van de bomen naar de mienskip en willen we mensen uitnodigen om mee te doen in het verhaal van het bos. Dit meedoen hebben we onderverdeeld in meerdere sporen van participatie en co-creatie, waaronder:

- de vrijwilligers van BOSK met verschillende verantwoordelijkheden waaronder het verplaatsen

van het bos en het verzorgen van de bomen gedurende de ARCADIA.

- (lokale) Initiatieven, het bos biedt de ruimte voor (lokale) initiatieven om een relatie aan te gaan met BOSK. Naast bestaande initiatieven wil BOSK ook mensen inspireren en uitnodigen om nieuwe projecten aan te boren.
- het planten van bomen om ze een definitieve bestemming te geven in het landschap.
- scholen en initiatieven kunnen bomen opkweken, verzamelen en verzorgen in hun mienskip. Je kunt bijvoorbeeld een zaailing rooien bij van een bijzondere oude boom in jouw omgeving. De zaailingen kunnen meewandelen in het BOSK om vervolgens terug te keren naar de mienskip met een nieuw verhaal.
- interventies in het BOSK: we maken ruimte voor tijdelijke acties, interventies en programma's die reageren op de inhoud van het project BOSK. Deze kunnen worden ingevuld door (lokale) initiatieven, bestaande programma's in de dorpen en wijken die willen aanhaken of door ARCADIA geprogrammeerde activiteiten.

BOSK heeft onder andere als doel om zoveel mogelijk mensen bewust te maken van het belang om respectvol om te gaan met de natuur, het landschap, onze aarde. Maar niet vrijblijvend. Daarom wil BOSK aan de ene kant zoveel mogelijk publiek bereiken en betrekken (bezoekers, bewoners en vrijwilligers), maar aan de andere kant ook vanuit een gedeelde maatschappelijke opgave voor impact zorgen: een resultaatverplichting van een miljoen bomen erbij in acht jaar tijd (op 1 januari 2020 stond de teller op 649.944 Friezen, dus twee bomen per inwoner). Om deze doelstelling te bereiken ontwikkelen we met het campagnebureau BKB een activerende campagne. Deze is verder uitgewerkt in het Presentatieplan.

NGO's

Bij Empatec staat de vraag uit of men in de fabriek in Franeker de boombakken kan maken. De boombakken moeten daarna nog met een biologische beits geleverd worden en een nummer krijgen. Deze twee onderdelen worden gedaan in een samenwerking met Empatec en Caparis; twee organisaties in de provincie die mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt coachen naar een passende werkplek.

Europa en Nederland

In Europa en in Nederland wordt actief gezocht naar mogelijkheden om de negatieve effecten van ons handelen op het klimaat te beperken. Het beperken van de CO2 uitstoot is daarbij het belangrijkste en het planten van bomen één van de oplossingen. In de Green Deal stelt Europa zich hoge doelen ten aanzien van de aanplant van extra bossen. En in de Bossenstrategie stelt Nederland zich ten doel 37.000 hectare nieuwe bossen aan te planten in de komende 10 jaar. BOSK kan, vanwege de verbeelding sprekende uitdrukingsvorm, aanjager en een voorbeeldfunctie hebben om de ambities op de verschillende schaalniveaus te realiseren, van steden tot het Europese parlement.

6. BOSK MEDIA

Studio BOSK

Om de aandacht te vestigen op het verhaal van het wandelende bos in Friesland tot ver buiten de landsgrenzen van Nederland en mogelijk tot ver buiten Europa wordt Studio BOSK opgetuigd. Internet en de sociale media worden actief ingezet om het verhaal van het (grootste) wandelende bos zo breed mogelijk uit te dragen. Onder het motto "als dit kan - kan er meer" en met de centrale vraag: wat kunnen we leren van bomen, beogen we de transitie naar een echte duurzame wereld te stimuleren en te activeren. Studio BOSK uit zich via de website van BOSK met op regelmatige basis een livestream, een actueel beeldverslag (foto's en film) en podcasts en achtergrondinformatie. Op deze manier kan via dit digitale platform, naast een verslag van de route van het wandelende bos, een

groot deel van het culturele en verdiepingsprogramma, en de resultaten van het BOSK LAB, inzichtelijk worden gemaakt voor een breed publiek in binnen- en buitenland. Studio BOSK is onderdeel van de mediastrategie, waarbij alle onderdelen optimaal op elkaar af worden gestemd.

Film

Tijdens de honderd dagen wordt een poëtische film opgenomen met de bomen in de hoofdrol, als blijvend document en herinnering aan BOSK. Deze film wordt aangeboden aan omroepen en in binnen- en buitenland. Mogelijk ook aan Netflix. Ook wordt deze film als inspiratiedocument ingezet voor andere steden in binnen- en buitenland die met de benodigde transitie en vergroeningsopgave bezig zijn. Daarnaast zijn we in gesprek met Omrop Fryslân om een documentaire te maken die de activiteiten van jong en oud rondom de bewustwording van vergroening door participatie te belichten. Hierin speelt vanzelfsprekend het zichtbaar maken van de mienskip een centrale rol.

Publicatie

Van de 100 dagen durende voorstelling BOSK wordt een publicatie samengesteld. Deze publicatie omvat:

1. een introductie over ARCADIA;
2. het verhaal van het wandelend bos met achterliggende uitgangspunten;
3. een beeldend verslag van de drie-en-een-halve kilometer lange wandeling door het centrum van Leeuwarden;
4. een samenvatting van de programma's cultuur, educatie, participatie en verdieping.

Non-fictie audio

De programmaonderdelen in en rond het wandelend bos zijn audiotours. Door middel van verdiepende anekdotes wordt de bezoeker meegenomen in het transitieproces van Een van van mensdenken naar boomdenken.

Socials/site

BOSK krijgt aandacht via radio, televisie, websites en sociale media door het stimuleren van regionale, nationale en internationale omroepen.

7. WETENSCHAPPELIJK ONDERZOEK

Wat kan de wetenschap leren van het wandelende bos? Binnen de wetenschap valt het wandelend bos onder mobile forestry waarnaar zowel de Technische Universiteit van Delft als de Wageningen Universiteit onderzoek doen. Beide universiteiten willen de unieke kans benutten van een groot wandelend bos dat 100 dagen door een binnenstad wandelt. Ze gaan onderzoek doen naar de effecten van het mobiele bos op het stedelijke klimaat en wat de effecten zijn voor de beleving. Dit in nauwe samenwerking met de gemeente Leeuwarden en mogelijk ook de provincie.

ORGANISATIE

1. Vrijwilligers

Het slagen van BOSK staat of valt met de betrokkenheid en deelname van burgers, ondernemers en natuurlijk de bezoekers. Het stimuleren en mobiliseren van de sociale energie – *mienskipsmethode* – en het versterken van de bewustwording en het belang van de natuur zijn de belangrijkste pijlers onder het project. Hoe meer bewoners, scholieren, bedrijfsteams en winkels uit Leeuwarden, de provincie en Nederland bij BOSK worden betrokken, hoe succesvoller het project. Dat geldt voor de voorbereidingen, maar ook voor de uitvoering, het dagelijks verplaatsen en bewateren van de bomen en struiken en de campagne. En ook de bezoekers worden actief betrokken bij het project door de campagne, zodat zij naast toeschouwer ook deelnemer zijn.

BOSK is een project van en voor iedereen. Door de lange periode van honderd dagen, kunnen veel mensen van binnen en buiten de stad individueel of in kleine groepen door het *wandelend bos*

dwalen. Tegelijkertijd verandert het bos steeds van vorm en van locatie; er is geen dag hetzelfde. Hoe staat het bos er vandaag bij? Enthousiaste bezoekers komen terug, maar ook om een andere voorstelling of expositie in het bos of van ARCADIA te bezoeken.

Op basis van de eerste ontwerpschetsen voor BOSK gaan we voorlopig uit van 1500 bomen. We zetten bomen van 50 soorten en verschillende maten in houten kisten die handmatig verplaatst worden. Hier helpen vele vrijwilligers aan mee. De bomen krijgen naderhand een vaste plek op nader te bepalen locaties in de gemeente.

2. Diversiteit, inclusie en betrokkenheid

Er wordt in BOSK rekening gehouden met de diverse publieksgroepen waaronder bezoekers die slecht ter been zijn, slechtzienden, blinde, dove en slechthorende mensen. Er is een breed pad door het bos waar rolstoelen en rollators doorheen kunnen. In het wandelend bos zitten zowel visuele als auditieve aspecten die door alle publieksgroepen te beleven zijn.

Ook werken we samen met New Faces, een organisatie die culturele organisaties in Nederland ondersteunt om met nieuwkomers te werken, om vrijwilligers met een migranten-achtergrond te betrekken.

3. Partners

Om BOSK te kunnen realiseren zijn een compacte organisatie, vele partners en vrijwilligers cruciaal. BOSK werkt samen met de volgende partners:

- De gemeente Leeuwarden levert de bomen en is verantwoordelijk voor de uiteindelijke bestemming van de bomen en struiken, ook bij de logistiek van verkeer en veiligheid, vergunningen en de openbare orde speelt de gemeente ook een centrale rol;
- Friese gemeenten die zich inzetten voor een duurzame toekomst;
- Ondernemers en bedrijven die inhoudelijk, productioneel en/of financieel kunnen bijdragen: onder andere de ondernemersverenigingen in Leeuwarden, landbouworganisaties en sociale werkplaatsen;
- Scholen en opleidingen die productioneel en inhoudelijk kunnen bijdragen: basisscholen en het voortgezet en hoger onderwijs, waaronder het Nordwin College, Van Hall Larenstein en NHL Stenden. Daarnaast leveren tientallen scholen een bijdrage door middel van het educatieprogramma via Kunstkade en Keunstwurk;
- In samenwerking met TU Delft en de Universiteit van Wageningen worden de effecten van het wandelend bos gemonitord;
- Organisaties die zich bewegen op het vlak van duurzaamheid en groen die inhoudelijk, productioneel en financieel kunnen bijdragen: Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten, Landschapsbeheer Friesland, Friese Milieu Federatie, It Fryske Gea, Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten, Consulentschap IVN Fryslân, de waddenvereniging, Wetterskip Fryslân, en de Vereniging Circulair Friesland;
- Culturele instellingen waarmee en makers met wie artistiek inhoudelijke samenwerking mogelijk is. Naast individuele kunstenaars zijn dat bijvoorbeeld Oerol en Stadsschouwburg de Harmonie;
- Cultuurvrijwilligers: een platform waar vrijwilligers staan ingeschreven. Dit platform verbindt vrijwilligers met cultuur en events;
- Fondsen en andere financiers die zich inzetten voor cultuur, educatie, participatie en verdieping op het vlak van duurzaamheid en iepen mienskip;
- De provincie Fryslân als medefinancier daarnaast worden medewerkers in kind gedetacheerd vanuit de provincie;
- Er wordt gezocht naar mogelijkheden het Rijk te betrekken, hierbij wordt gedacht aan de Nationale Bomenstrategie en het Klimaatakkoord;
- Verder wordt de EU benaderd om BOSK in te zetten als onderdeel van The Green Deal en Neue Bauhaus.

4. Team

Het artistieke team wordt gevormd door Sjoerd Bootsma artistiek directeur LF2028 | ARCADIA en Bruno Doedens (SLeM). Ook is Immie Jonkman als zakelijk directeur van het programma ARCADIA nauw betrokken. Het projectteam wordt aangestuurd door Margret Havinga. De andere kernteam leden zijn Hans Jansen als uitvoerend productieleider, Wendy Gooren en Antsje van der Zee als programmaproductanten, Martijn Hulshof (Movendum) voor verkeer en veiligheid, Anne Brouwer als programmeur co-creatie, Anne Graswinckel als coördinator educatie, Kiki Merkes als vrijwilligerscoördinator en Almar Dam als projectleider vanuit de gemeente Leeuwarden. Alle deelnemers van het kernteam zijn gezamenlijk verantwoordelijk voor het project en hebben allen hun eigen specifieke taken en verantwoordelijkheden.

PLANNING

Januari – augustus 2021	Route vastleggen, voorbereidingen bomen en struiken, betrekken partners
Maart – september 2021	Voorbereiding participatie-, educatie- en gespreksprogramma en het cultureel programma.
Augustus - december 2021	Laden wandelend bos
September - november 2021	Vergunningsaanvraag voorbespreken met de gemeente
December 2021	Indienen vergunning
Najaar 2021	Go / no go
Najaar 2021	Start voorbereiding uitvoering en programma
December 2021	Programma DEF
Januari 2022	Beschikking vergunning
Januari - april 2022	Kwekerij operationeel maken
Voorjaar 2022	Kick-off ARCADIA mei 2022
Zomer 2022	100 dagen BOSK: van 7 mei tot met 14 augustus
Oktober 2022	Bomen en zaailingen planten in de stad en daaromheen
Voorjaar 2023	Poëtische film BOSK gereed

FINANCIËN

Voor dit project gericht op de verhouding tussen mens en natuur, goed voorouderschap, bewustwording, klimaatadaptatie, groene steden en de openbare ruimte wordt ingezet op een brede mix van financiers. Zo zijn bedrijven en ondernemers benaderd die bezig zijn met een beter Nederland nu en in de toekomst. Maar ook bedrijven die trots zijn om in Friesland te werken en een verschil willen maken. Deze bedrijven, die werken op het vlak van bebossing, zonne-energie en water willen bijdragen aan de grote uitdagingen van deze tijd omdat het hun *core business* betreft. Vanuit de provincie Fryslân en de gemeente Leeuwarden is er grote betrokkenheid bij het project zowel in financiële bijdrage als in kind. Ook de landelijke overheden zijn benaderd waaronder de ministeries LNV en EZK. Op Europees vlak wordt momenteel gekeken of het haalbaar is om binnen het Neue Bauhaus als pilot te fungeren. Verder zijn er aanvragen in de maak om in te dienen bij verschillende

fondsen, zowel publiek waaronder de Rijkscultuurfondsen, als de private fondsen voor kunst en cultuur.

Begroting

BOSK is een éénmalig kunstproject dat niet eerder in de wereld op deze schaal is uitgevoerd. Dat maakt dat het een uitermate interessante productie is voor crew en bezoekers. Het is ook een ambitieus project op vele vlakken, ook financieel. Vanuit kennis en ervaring met andere grote projecten is, samen met de gemeente Leeuwarden, de begroting opgesteld.

De uitgavenkant van de begroting BOSK is opgebouwd uit de volgende onderdelen:

1. Bos & groen
2. Wandelend bos
3. Film- en fotoregistratie
4. Programma
5. Productie & veiligheid
6. Medewerkers
7. Marketing & communicatie
8. Organisatie & financiën

Bos & groen

Dit zijn de kosten die gemaakt moeten worden voor de aankoop van de bomen, alle materialen en mensuren die nodig zijn voor het planten en de verzorging van de bomen.

Een groot deel van deze kosten wordt door de gemeente Leeuwarden gedragen.

Wandelend bos

Het wandelend bos is het autonome kunstwerk binnen BOSK en is daarom apart opgenomen in de begroting. De kosten hier zijn kosten die gemaakt worden om het bos met kunst te laden.

Programma

Hier worden de andere programmaonderdelen financieel, uiteengezet zowel de kosten voor bemensing als het programma zelf. Deze kosten zijn onderverdeeld in cultuur- en participatieprogramma, educatie en verdieping,

Productie & veiligheid

Een grote kostenpost is het verkeersplan en de begeleiding. Het wandelend bos beweegt zich in 100 dagen door de gehele binnenstad van Leeuwarden. Dit heeft een grote impact op verkeer en veiligheid. Een goed verkeersplan (inclusief veiligheid) is onder andere ook een vereiste van de gemeente voor het verlenen van de vergunning.

Medewerkers

Per dag zijn ongeveer 100 vrijwilligers nodig voor met name het verplaatsen van de bomen. Het is van groot belang dit onderdeel goed te coördineren en te ondersteunen. Naast een technisch goede coördinatie is het oog hebben voor de mens hierbij ook van groot belang. Vandaar de posten herkenbaarheid, bijeenkomsten en catering.

Voor de verplaatsing van de bomen werken wij ook samen met diverse organisaties en bedrijven. Medewerkers worden eerst geïnformeerd over de achtergronden (het waarom) van BOSK en gaan vervolgens aan de slag. Met deze werkwijze willen we betrokkenheid creëren bij zowel het bedrijfsleven als het individu.

Marketing & communicatie

Op deze discipline wordt veel samengewerkt met de provinciale marketingorganisatie Merk Fryslân en de stedelijke marketingorganisatie Visit Leeuwarden. Deze organisaties stellen hun uren ter beschikking en dragen ook (deels) zorg voor de middelen. Zij hebben met name veel ervaring in het bereiken van een (inter)nationaal publiek (Merk Fryslân) en informatieverspreiding in de stad.

Kunstenaarshonoraria

In de begroting is voor alle kunstenaars een honorarium opgenomen dat overeenkomt met de richtlijnen kunstenaarshonoraria als zodanig opgesteld door het Mondriaan Fonds,. We zijn we nog met veel van de kunstenaars in onderhandeling waardoor het exacte honorarium nog niet overal is vastgelegd. Zodra dit wel het geval is, is het conform de richtlijnen.

Dekking

Gemeente Leeuwarden is co-producent en dat wordt zichtbaar in de wijze van dekking met middelen van de gemeente, waarvan de aanvraag voor de €550.000 waaraan voorliggende bijlage is gevoegd, deel uitmaakt.

LF draagt bij aan BOSK met een geldbedrag en een in natura bijdrage voor het project BOSK. Ditzelfde geldt voor Merk Fryslân en de Gemeente Leeuwarden/Visit Leeuwarden.

Vanuit de organisatie LF2028 wordt er een substantiële bijdrage gedaan in zowel in cash als in natura. De bijdrage uit LF2028 bestaat, naast een substantiële in kind bijdrage, uit € 550.000 van de gemeente Leeuwarden en € 700.000 uit provinciale gelden.

Er zijn geen publieksinkomsten omdat het een gratis toegankelijk evenement/kunstwerk is. Voor het project zijn diverse sponsors en fondsen benaderd en er worden arrangementen samengesteld voor het bedrijfsleven. Wij zijn momenteel in gesprek met een aantal grote bedrijven die aansluiten op de sponsorvisie van LF2028. Daarnaast worden er aanvragen gedaan bij verschillende fondsen zowel particulier als institutionele en van overheidswege gefinancierde fondsen.